

НАЦИОНАЛНА СПОРТНА АКАДЕМИЯ „ВАСИЛ ЛЕВСКИ”

КАТЕДРА „ПСИХОЛОГИЯ, ПЕДАГОГИКА И СОЦИОЛОГИЯ”

ВАСИЛЕНА ПАВЛОВА МАТАКИЕВА

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор”

**ТЕЛЕВИЗИОННО ОТРАЗЯВАНЕ НА ОЛИМПИЙСКИ
ИГРИ –
ПСИХОЛОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ**

Научен ръководител:

Проф. Татяна Станчева Янчева, ДН

Рецензенти:

Проф. Росица Църова, доктор

Доц. Ина Владова, доктор

С о ф и я , 2023

Дисертационният труд е обсъден на вътрешна защита пред разширения научен колегиум на катедра „Психология, педагогика и социология“ на 21.12.2022 г. и е насочен за официална защита.

Трудът съдържа общо 144 стандартни страници (вкл. библиография), онагледен с 21 таблици и 15 графики. Библиографската справка съдържа 150 литературни източника, от които 45 на кирилица и 105 на латиница.

Научно жури за провеждане на процедура по публична защита

Вътрешни членове:

1. Проф. Михаил Живков Георгиев, д-р

2. Доц. Ина Георгиева Влатова, д-р

Резервен член: Доц. Боряна Чавдарова Ангелова-Игова, д-р

Външни членове:

1. Проф. Росица Църрова, д-р, НСА

2. Проф. Цветко Цветков, д-р, НСА

3. Проф. Юлия Мутафова, д-р, НСА

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 15 март 2023 г. от 14.00 ч. в зала А3 на НСА „Васил Левски“ (Студентски град) на заседание на специализираното научно жури. Материалите по защита на дисертационния труд са на разположение в библиотеката на НСА „Васил Левски“.

УВОД

От здрав дух в здраво тяло и напълно алтруистичните идеи на създателя на съвременните олимпийски игри барон Дьо Кубертен, през космически печалби и хипер интерес, до Олимпийски игри при затворени врати и 89 процента несъгласие на жителите на града домакин да приемат най-големия спортен форум на планетата. Накъде отива моделът Олимпийски игри и какво ще повлече със себе си?

Днес Олимпийските игри са това, което са благодарение на медиите и то предимно електронните – телевизията и интернет-вестителите на новото време. Но колко дълго могат да подхранват интереса медиите, когато зрителите стават все по-безчувствени към този спетакъл. Едва 17 милиона в САЩ са гледали откриването на последните олимпийски игри – Токио 2020. Преди 5 години, на старта в Рио, телевизионните зрители зад океана са 26.7 млн., а преди 9 години в Лондон – зашеметяващите 40 милиона. Какво правят медиите – продават шоу и се опитват да го направят уникално, недостижимо, невероятно. Показват спортистите, обектите, снимат звездите, роднините и приятелите им, тренировките им, подготовката им, разказват истории за живота им, за любовта и страданията им, правят очерци, документални и исторически филми и всякави формати, с които трябва да си осигурят лоялността на аудиторията. И се опитват да го правят със свой собствен стил, да са неподражаеми и уникални.

А когато дойде времето на самите състезания – медиите са там. Много преди спортистите и доста след като всичко е приключило.

Те разузнават, планират, плащат за най-добрите изнесени студиа, за собствени територии на адреса на игрите, за собствени коментаторски позиции и офтуби. Сглобяват своята програма, подчинена, разбира се на „негово величество зрителя“. Медиите имат цели армии от журналисти, репортери, оператори, режисьори, тон режисьори, продуценти, ай ти специалисти, видеомонтажисти и всякакви други единици, които доставят картината до входа на телевизионните приемници. Правилата на медийната олимпиада по време на спортната такава са еднакви за всички. И големите и малките, и богатите и бедните сред медиите правят най-доброто, на което са способни, за да задържат зрителите и да „продадат“ продукта си, в опит да върнат малко от парите, платени за правата на ОИ, но най-вече да заздравят интереса към телевизията си и да си осигурят верността на зрителската аудитория.

Каква е „цената“, която плащат замесените в производството на шоуто? Възвръщаемостта на вложените капитали клони към нула и много често дори

е в скалата на отрицателните числа. За територията на България е изконна истина, че от излъчването на Олимпийски игри не се печели, даже напротив. Това е и единствената причина пазарът да е насочен само към обществената телевизия, която през годините участва в неравна битка на световния пазар, където финансовите параметри за придобиването на правата за Олимпийските игри са съвсем различни.

Какви са последиците за човешкия ресурс, който натиска бутона „Olympic mode“ и прекарва в тази Вселена винаги недостигащото му време от близо календарен месец? В настоящия дисертационен труд се анализират данни от изследване от последния път, когато БНТ е имала изнесена програма на Олимпийски игри - Рио де Женејро, 2016 година.

ТЕОРЕТИЧНА ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМА

Изходните теоритични основи на изследването са представени в няколко параграфа. В първия: **I.1. Исторически преглед на телевизионното отразяване на олимпийските игри** са разгледани връзката и партньорството между медиите и Олимпийските игри, разделени условно в 5 периода.

Първите четири са според John Slater (1998), а ние добавяме пети. Slater нарича първия период ***Pre-Television*** или това е времето от възраждането на олимпийското движение до 1932 г. Това ново за времето си движение има нужда от обществена осведоменост, внимание и подкрепа. Това се постига чрез отразяване на реализираните дейности в средствата за масова информация – вестници и списания. Кубертен и неговите сподвижници се надяват, че медиите ще разпространяват и популяризират посланията на Олимпизма. Олимпийското движение има нужда от медийната подкрепа. В същото време самите медии имат нужда от актуални събития, които могат да бъдат представени по атрактивен начин, за да заинтригуват читателите си.

Вторият период е наречен ***„Телевизията преди сателитите“*** (1936-1964). Характерно за това време е, че олимпийското движение не разполага с достатъчен финансов ресурс и неговите ръководители се обръщат към телевизията с цел осигуряване на приходи. Интересът е взаимен. Телевизията плаща такси за правото да излъчва Игрите с единствената цел – да привлече повече телевизионни зрители. Увеличената гледаемост увеличава и приходите на телевизията. За първи път Олимпийските игри и Телевизията се събират на 1 август 1936 г. в Берлин. Игрите на XI Олимпиада са превърнати от нацисткото правителство в пропаганден инструмент. Идеята е да се подчертае технологичния напредък на Германия. За тази цел се адаптират вече

създадените от руския инженер Владимир Зворикин и Филко Фарнсуърт (Philco Farnsworth) камери. Зворикин е съзателят на приемно-предавателната телевизионна система, а през 1929 г. създава кинескопа, който е част от всички телевизионни апарати (Britannica.com; Rajchman, 2006) (Official Report, 1936).

Телевизионното излъчване се реализира съвместно с Германските пощи и фирмите Телефункен и Фернзех. Екип от 6 души работи на олимпийския стадион с камерата Фарнсуърт на Фернзех. В киносалоните в Берлин и Потсдам са показани 138 часа, гледани от общо 162 228 души, закупили си билети и получили привилегията да бъдат първите телевизионни, олимпийски зрители. Следващото телевизионно излъчване идва 12 години по-късно, заради Втората Световна война. През 1948 година имаме коренно различни отношения по оста спорт – медии. За първи път в Лондон избрани спортни състезания се излъчват с повече от една камера. Зрителите са в скромнен обсег от 50 мили извън английската столица. Броят им обаче е епичен за революционното чудо на техниката – 500 хиляди са гледали показаните 64 часа телевизионна програма.

В Рим през 1960 година имаме първото излъчване в Европа - 18 държави получават пряк сигнал. Състезанията са показани на запис в САЩ, Канада и Япония.

В Токио през 1964 година излъчват 104 телевизии в 45 държави по света. Появява се цветната телевизия и слушалките с микрофон.

Третият период, според Слатер (1998), е *„Сателитната телевизия преди интернет“* – 1968 г.-1988 г. В началото на 60-те години на миналия век се появяват сателитните комуникационни спътници и това е повратна точка в отношенията между олимпийското движение и телевизията. Именно тази връзка прави и голямата трансформация на Игрите. Усъвършенстваните сателитни връзки позволяват телевизионно излъчване през океана и по този начин се разширява разпространението на Игрите в реално време по целия свят (Wenn, 1995; Downing, 1996; Slater, 1998).

В Мексико през 1968 г. имаме Световно разпространение на телевизията, излъчени са 720 часа директно чрез Ютелсат, зрителите са 600 милиона, а журналистите на терен 4 377.

Четвъртият период се характеризира с *пълна телевизионна доминация*, така е и наречен от Слатер (Slater, 1998). Компютрите и интернет променят медийната среда, ставайки заплаха за класическите медии. По същото време МОК взима решение да спре провеждането на зимни и летни ОИ в една година.

В Барселона журналистите са близо 13 000, има пресцентър във всяко съоръжение, въвежда се компютърната система Амис, която е дигитална база данни с терминали на всички ключови позиции, където би могла да бъде използвана от журналистите. В тази система се предлагат: Календар; Резултати; Новини; Биографии на атлетите; Програма на събитията; Информация за правилата в отделните спортове и др. Приходите от спонсорство вече надвишават тези от ТВ права.

В Атланта, 1996, Сидни, 2000 и Атина, 2004 продължава усъвършенстването на телевизионното предаване. Нараства броят на специализираните камери, появяват се роботизирани камери и дигитализирани предавания.

Петият период започва в Пекин с производството на ТВ сигнала във висока резолюция и пълна дигитализация. Деветдесет и един канала в китайската столица се излъчват в HD и 5.1 съраунд звук. Супер слоу моушън камерите вече снимат 5 000 кадъра в секунда. Има 24 часов олимпийски новинарски канал в помощ на електронните медии, ТВ продукцията надминава 5 хиляди часа в ейч ди качество и достига 357 хиляди часа. Периодът е свързан с интернет стриймването и така нареченото VOD /video on demand/ видео при поискване. 3Д картината предхожда 4К такава. 237 територии по цял свят имат пряк телевизионен достъп. Съдържанието на Олимпийските игри е достъпно по всяко време на всяко устройство.

Паралелно с покачването на цената на лиценза се увеличават и телевизионните зрители. Друга тенденция е увеличаването на броя на акредитираните журналисти и медийни служители. От Барселона, 1992 г. до Лондон, 2012 г. броят им почти се удвоява до над 24 000 (Chappelet, 2014). Това прави повече от двама представители на медиите спрямо участващите спортисти.

Телевизионните иновации помагат на повече от 3 милиарда зрители да усетят емоциите на олимпийските игри вече повече от 80 години. Във всяко издание на игрите се гонят все по-високи стандарти и се разработват нови техники и технологии, за да може аудиторията да бъде съпричастна и да почувства най-великото спортно достижение на човечеството.

В параграф **I.2.** на дисертационния труд са разгледани **Специфичните особености на спортната журналистика.** Описана е социално значимата дейност по събиране, обработка и разпространение на актуална спортна информация, която извършват спортните журналисти, чрез каналите за масова комуникация. Разгледани са изискванията към представителите на медиите като: работа със статистика и статистически данни, покриване на

повече от една позиция за работа, добра подготовка и информираност, общи и специализирани знания, добри езикови познания, широка обща култура, речников запас, правилна дикция, добри комуникационни умения и работа в екип. Анализирани са спецификата на работната среда, както и факторите, влияещи върху дейността на спортните журналисти.

В параграф **I.3.** е разгледан **Стресът на работното място**, който се проявява, когато изискванията към дейността на дадено лице не съответстват на неговите възможности, способности или умения и поставят на изпитание способностите му да се справи с поставените предизвикателства. Тези изисквания могат да имат различен характер: количествени изисквания (количество извършена работа, времеви ограничения), когнитивни изисквания (сложност на работата) или емоционални изисквания (изискване за проява на емпатия или изискване за въздържане от изява на емоциите на работното място). Стресът и нивото му зависят от различни фактори, които могат да бъдат обособени в две групи: вътрешни и външни. Към вътрешните спадат наследственост, навици, техники за справяне, емоционална стабилност, опит.

В параграф **I.4. Психологически аспекти на медийното отразяване на Олимпийските игри** се прави анализ на психологическите фактори, влияещи върху дейността и поведението на журналистите, отразяващи ОИ. Екстремални условия на дейност и живот, в които те са поставени, макар и за кратък период от време, непрекъснато променящите се ситуации и необходимостта от бързи и адекватни решения и действия изискват редица психични умения - запазване на психическата устойчивост, мобилизиране на силите, справяне със стреса, контрол и регулация на поведението и др.

В следващия параграф **I.4.1. Стратегии за справяне със стрес (копинг)** са разгледани копинг стратегиите, които се прилагат за справяне със стреса, за адаптация или промяна в поведението с цел по-добро управление на ситуацията. Това са съзнателни психологически усилия за подобряване на копинга. Разгледани са проблемно фокусираните стратегии, насочени към активно справяне (когнитивни и поведенчески усилия) и емоционално фокусираните, свързани с пасивно справяне (регулиране на емоционалния отговор и намаляване на емоционалните щети).

В **I.4.2. Тревожност** се разглежда отражението на тревожността върху цялостната личност и проявлението ѝ като физиологични, поведенчески и психически реакции. На физиологично ниво се отчитат соматичните прояви – ускорен пулс, гадене, потене, пресъхване на устата, напрежение в мускулите. На поведенческо ниво тревожността може да блокира способностите за действие и справяне със ситуацията. На психологическо ниво тревожността се

свързва с усещане за безпокойство, което може да доведе до различни страхове.

В областта на спорта има много изследвания за предсъстезателна тревожност. На основата на анализа на тревожността и предсъстезателната тревожност в спорта се извеждат сходните характеристики с „предефирната треска“. В областта на спортната журналистика не са открити в достъпната ни литература подобни изследвания. „Предефирната треска“ е понятие, наложило се в работата на телевизионните журналисти. То се характеризира с напрежението в подготовката и в чисто времето очакване на ефира. Телевизионните журналисти имат различни прояви на „предефирната треска“, които можем да приравним като параметри към предсъстезателната тревожност. Това е състояние на организма, при което има тенденция за възприемане на ефирната ситуация като заплашваща и реакцията е ситуативна тревожност.

ГЛАВА ВТОРА

ДИЗАЙН НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

II.1. Хипотези

Направеният теоретичен анализ, както и собственият дългогодишен опит при отразяване на Олимпийски игри, ни дават основание да формулираме следните хипотези:

- Допускаме, че съществуват специфични стрес-фактори, които оказват влияние върху поведението на журналистическите екипи, които отразяват Олимпийски игри.
- Предполагаме, че стресът при журналисти, свързан с прякото отразяване на Олимпийски игри влияе върху предпочитаните стратегии за справяне.
- Предполагаме, че увереността, която изпитват членовете на журналистическия екип, отразяващ Олимпийските игри в Рио де Жанейро, влияе върху стратегиите за справяне със стреса.

II.2. ЦЕЛ и ЗАДАЧИ на изследването

Целта на настоящото изследване е да се проучат основните стрес-фактори, нивата на тревожност и предпочитаните стратегии за справяне със стреса на журналистическите екипи, отразяващи Олимпийски игри.

За реализиране на целта и проверка на формулираните хипотези, си поставяме следните **Задачи** на изследването:

- ✓ Да се проучи и направи периодизация на телевизионното отразяване на Олимпийските игри.
- ✓ Да се изведат основните стрес-фактори при отразяване на Олимпийски игри.
- ✓ Да се изследват тревожността при журналистите и предпочитаните стратегии за справяне със стрес, като се разкрие тяхната специфика в зависимост от пола, възрастта, професията, журналистическия стаж и опит при отразяване на Олимпийски игри.
- ✓ Да се изследват зависимостите между изследваните променливи.

II.3. Предмет и обект на изследването

Предмет на настоящото изследване са стрес факторите, тревожността и предпочитаните стратегии за справяне със стрес при журналистите, отразяващи ОИ.

Обект на изследване са 36 члена на журналистическия екип, отразявал XXXI Летни олимпийски игри, Рио де Жанейро, 2016 г. – журналисти, оператори, технически лица. Извадката е изчерпваща.

За целите на проучването изследваните лица са разпределени в две групи, според ангажиментите им при отразяването на Игрите: спортни журналисти (n=18), които са „лицето“ на телевизията и разпознаваемите лица за телевизионната аудитория и групата на пряко ангажираните с техническото отразяване лица, хората зад кадър – оператори, монтажисти, техници (n=18). От тях 12 са жени и 24 мъже.

Изследваните лица са разпределени в 3 възрастови групи - 20-40 години (n=17); 41-50 години (n=11); 51+ години (n=8). В настоящото изследване с най-голям относителен дял са представителите на първата възрастова група.

Обособени са и 3 групи в зависимост от трудовия стаж:

- трудов стаж до 10 години (n=12);
- трудов стаж 11-20 години (n=9);
- трудов стаж 21-40 години (n=15).

С най-голям относителен дял са представителите на групата с най-дълъг трудов стаж 21-40 години (41,7%, n=15). Изследваните лица с най-кратък трудов стаж (до 10 години) са 12 (33,3%), а с най-малък относителен дял е групата с трудов стаж 11-20 години (25%).

II.4. Методика на изследването

За реализиране на поставените цел и задачи на изследването е приложена комплексна методика, която включва:

1. Анализ на литературни източници.

Проучени са 150 литературни източници на кирилица и латиница по темата на дисертационния труд. Анализирани са специализирана литература,

касаеща Олимпийските игри, телевизионното им отразяване, специфики на журналистическата професия, специфики на стреса и кумулирането му при журналисти и др.

2. Анкетна карта за професионално-демографските характеристики.

Анкетната карта е използвана, за да се очертае професионално-демографският профил на изследваните лица – пол, възраст, стаж, заемана длъжност, предишен опит при отразяване на Олимпийски игри - летни и зимни.

3. Методика за изследване източниците на стрес при журналисти, отразяващи големи спортни състезания:

Използвана е специално разработена методика за изследване източниците на стрес при журналисти, отразяващи големи спортни състезания.

Методиката включва 24 айтема, свързани с потенциални източници на професионален стрес при спортни журналисти. Изследваните лица оценяват всеки айтем с помощта на 5-степенна скала Ликертов тип, както следва: 1 – изобщо не ми влияе; 2 – по-скоро не ми влияе; 3 – не мога да преценя; 4 – по-скоро ми влияе и 5 – много силно ми влияе.

4. Въпросник за предсъстезателната тревожност (Competitive State Anxiety Inventory-2, CSAI-2):

Въпросникът за измерване на тревожността е един от най-често използваните инструменти за оценка на тревожността в спортната психология (Martens, Vealey & Burton, 1990). Въпросникът е адаптиран за български условия от Г. Домусчиева-Роглева (2007).

Въпросникът съдържа 26 айтема, групирани в три субскали: когнитивна тревожност (КТ), соматична тревожност (СТ) и самоувереност (С).

Когнитивната тревожност включва негативни очаквания и възможни последствия при неуспех, проблеми с концентрацията преди и по време на представянето.

Соматичната тревожност е свързана с физиологичните ефекти от стресогенното събитие и е свързана с повишена възбуда и напрежение и съответните физиологични ефекти – сърцебиене, учестено дишане, изпотяване, напрежение в мускулите и др.

Самоувереността отразява степента на сигурност и увереност в собствените качества и способности за постигане на успех.

Според Домусчиева-Роглева (2009), CSAI-2 е подходящ и теоретично издържан инструмент за измерване на предсъстезателната тревожност в спорта. Тъй като с този тест се измерва предсъстезателната тревожност при спортистите, за нуждите на настоящото изследване се извърши редакция на някои от айтемите, защото изследваните лица не са настоящи спортисти.

Редактирани айтеми:

Айтем №1:

От „Безпокоя се за изхода от това състезание“ е редактиран на: „Безпокоя се за предстоящите Олимпийски игри“.

Айтем №10: в теста на Домусчиева-Роглева (2007) е „Безпокоя се, че мога да загубя“, а в настоящото изследване е редактиран на: „Безпокоя се, че мога да се изложя“.

Първото изследване се проведе непосредствено преди заминаването на екипа за Рио де Женејро.

Тревожността сред спортните журналисти и техническият екип е изследвана и след приключването на Игрите. При второто изследване направихме редакция на айтемите – твърденията са в минало време.

За оценка се използва четиристепенна скала Ликертов тип – от 1 – съвсем не се отнася до мен в настоящия момент до 4 – напълно се отнася до мен.

5. Въпросник за предпочитаните стратегии за справяне със стреса (Coping Orientation to Problems Experienced scale – COPE-1, (Carver, Weintraub, Scheier, 1989).

Скалата е разработена върху теоритичните основи на модела за справяне със стреса на Лазарус и модела за саморегулация на поведението на Карвър и Шиър. Тестът оценява предпочитаните стратегии за справяне със стреса, използвани от хората. Въпросникът е адаптиран за български условия от Русинова-Христова, Карастоянов (2000) и е оптимизиран за спортна практика от Георгиев и кол., 2003.

Включва 53 айтема, организирани в 14 подскали, определящи стратегиите за справяне:

- активно справяне – целенасочени действия и усилия за разрешаване на проблема;
- планиране – обмисляне на система от действия и тяхното подреждане за справяне със стреса;
- потискане на конкуриращи се активности – вниманието е насочено към актуалния стресор, всичко друго, водещо до разконцентриране се отхвърля;
- въздържане – избягва се прибързано действие и се изчаква точния момент;
- търсене на инструментална подкрепа – съвети, информация, помощ;
- търсене на емоционална подкрепа – съчувствие, разбиране, морална подкрепа;

- позитивно преосмисляне и развитие – при среща със стрес фактор опит за разбиването на ситуацията в позитивни термини;
- примиряване или приемане на станалото – без опити за промяна;
- обръщане към религията;
- фокусиране върху емоциите и изразяването им – вниманието на индивида се насочва към стрес фактора, давайки израз на възникналите чувства;
- отричане или неприемане – среща се при първичната оценка и се изразява в отказ на индивида да приеме случилото се;
- поведенческо отдръпване, дезангажиране – отказ от усилия за справяне със стрес фактора;
- психическо дезангажиране – целенасочено отместване от проблема и фокусиране в широк кръг от теми;
- употреба на алкохол или наркотици.

Тези четиринадесет стратегии, след допълнителен факторен анализ, са сведени до три генерализирани вторични фактора:

- когнитивно ангажиране (КА);
- емоционално ангажиране (ЕА);
- когнитивно и емоционално дезангажиране (КЕД) (Георгиев и кол., 2009).

Когнитивното ангажиране включва стратегиите: активно справяне, планиране, потискане на конкуриращи се активности, позитивно преосмисляне и развитие и въздържане. Той се свързва с активност, целенасочени действия за справяне със стреса, обмисляне и планиране на необходимите действия и начини за справяне, абстрахиране от затрудняващите справянето причини.

Вторият фактор, емоционалното ангажиране, включва стратегии, свързани с потребност от емоционален отклик, търсене на подкрепа и съвет от другите, съчувствие и съпреживяване.

Третият фактор включва стратегиите отричане или неприемане, поведенческа дезангажираност, психическа дезангажираност, употреба на алкохол и наркотици, примиряване или приемане на станалото и обръщане към религията.

Въпросникът изследва поведението и стратегиите за справяне на хората при „сблъсък“ с трудни и стресиращи събития в техния живот. Те реагират различно, когато са изправени пред трудности и неприятни събития. Преди попълването на въпросника, изследваните лица са инструктирани, че няма верни и грешни отговори и е необходимо да посочат какво обикновено правят, когато са под силен стрес. Всяко от твърденията се оценява с помощта на 4-

степенна скала Ликертов тип, както следва: 1 – никога не го правя; 2 – правя го рядко; 3 – правя го често; 4 – правя го много често или почти винаги.

6. Математико-статистически методи за обработка и анализ на получените резултати.

Емпиричните данни от проведеното изследване са въведени и обработени със статистическия софтуер за обработка на данни SPSS Statistics 25.0. За обработка на данните са използвани следните статистически методи:

- Анализ на надеждността на използваните инструменти (α на Кронбах за анализ на вътрешната съгласуваност на скалите и установяване на валидността им);
- Честотен анализ;
- Вариационен анализ;
- Корелационен анализ;
- Стъпков регресионен анализ;
- Сравнителен анализ (Mann-Whitney и Kruskal-Wallis) за независими променливи и сравнителен анализ (Wilcoxon Signed Ranks Test) за зависими и свързани извадки;

ГЛАВА ТРЕТА

АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ

III.1. Професионално-демографски характеристики на изследваните лица

На база изследваните характеристики можем да обобщим, че екипът, отразявал Игрите на XXXI Олимпиада е с богат опит в областта на спортната журналистика и отразяването на големи спортни събития и състезания от различен мащаб, включително и на Олимпийски игри (летни и зимни).

III.2. Анализ на резултатите от изследване на източниците на стрес при журналисти

Резултатите от вариационният анализ на данните от предварителното изследване – преди началото на ОИ разкриват, че въпреки богатия предишен професионален опит, изследваните лица изпитват стрес, свързан с отразяването на Игрите.

Таблица 1: Резултати от вариационния анализ на източници на стрес преди началото на Игрите

Айтем	N	Min	Max	Mean	SD
Липса на лично време	36	1.00	5.00	3.19	1.31
Бърза реакция при форсмажорни обстоятелства	36	1.00	5.00	2.50	1.25
Безсъние	36	1.00	5.00	3.33	1.53
Липса на време за почивка	36	1.00	5.00	3.28	1.19
Смяна на часови пояс	36	1.00	5.00	2.33	1.20
Климатични условия	36	1.00	4.00	2.14	1.07
Напрежение, свързано с директно отразяване	36	1.00	5.00	2.67	1.07
Междоличностни взаимоотношения	36	1.00	5.00	3.19	1.26
Рязка смяна на обичайната среда за живот и работа	36	1.00	4.00	2.31	1.06
Липса на семейство, приятели и любими хора	36	1.00	5.00	3.50	1.18
Работа в екип	36	1.00	5.00	2.94	1.49
Външни фактори (коментари на фенове, критика)	36	1.00	5.00	2.69	1.12

Липса на финансови средства	36	1.00	5.00	3.31	1.37
Рязка смяна на битови навици	36	1.00	5.00	2.69	1.21
Сблъсък с друга култура	36	1.00	5.00	2.06	1.04
Ефирна треска	36	1.00	4.00	2.14	1.05
Липса на опит в отразяване на ОИ	36	1.00	5.00	2.11	1.17
Бърза смяна на функции	36	1.00	4.00	1.77	.89
12-16 часов престой в студио	36	1.00	5.00	2.67	1.35
Напрежение при отразяване	35	1.00	4.00	2.31	1.13
Пътувания до обектите (спазване на график)	35	1.00	5.00	2.71	1.43
Липса на сън	35	1.00	5.00	3.63	1.42
Режим на работа	36	1.00	5.00	2.75	1.23
Личностни особености	36	1.00	5.00	2.61	1.18

С най-високи стойности като потенциален стрес фактор е липсата на сън ($M=3.63$; $SD=1.42$). Следва липсата на семейство, приятели и любими хора ($M=3.50$; $SD=1.18$), безсъние ($M=3.33$; $SD=1.53$), липса на финансови средства ($M=3.31$; $SD=1.37$), липса на време за почивка ($M=3.28$; $SD=1.19$), липса на време ($M=3.19$; $SD=1.31$), междуличностни взаимоотношения ($M=3.19$; $SD=1.26$). Явно трудните условия на работа, натовареният график и липсата на възможности за възстановяване, липсата на близките са сред най-стресогенните фактори при отразяване на Олимпийски игри.

С най-ниски стойности е бърза смяна на функциите – от коментатор – репортер – редактор на програма – редактор на студио – водещ на новини – водещ на студио ($M=1.77$; $SD=.89$). Следва сблъсъкът с друга култура ($M=2.06$; $SD=1.04$). Тези резултати, включително и стойностите на останалите айтеми, отнасящи се до спецификата на професията – ефирна треска, напрежение при отразяване, бърза реакция при форсмажорни обстоятелства показват, че факторите, свързани с тясно професионалните характеристики на журналистите, са със сравнително ниски стойности.

Сблъсъкът с друга култура ($M=2.06$; $SD=1.04$), природните фактори като климатични условия ($M=2.14$; $SD=1.07$) и смяната на часови пояс ($M=2.33$; $SD=1.20$) първоначално не са оценени като силни стресори.

Непосредствено след приключване на Олимпийските игри беше проведено второ изследване със същата методика.

Таблица 2: Резултати от вариационния анализ на данните от изследването на източниците на стрес (след приключване на ОИ)

№	Айтем	n	Min	Max	M	SD
1.	Липса на лично време	36	1.00	5.00	3.25	1.27
2.	Бърза реакция при форсмажорни обстоятелства	36	1.00	5.00	2.69	1.35
3.	Безсъние	36	1.00	5.00	3.42	1.54
4.	Липса на време за почивка	36	1.00	5.00	3.47	1.23
5.	Смяна на часови пояс	36	1.00	5.00	2.36	1.22
6.	Климатични условия	36	1.00	4.00	2.17	1.08
7.	Напрежение, свързано с директно отразяване	36	1.00	5.00	3.11	1.06
8.	Междупличностни взаимоотношения	36	1.00	5.00	3.56	1.30
9.	Рязка смяна на обичайната среда за живот и работа	36	1.00	4.00	2.44	1.13
10.	Липса на семейство, приятели и любими хора	36	1.00	5.00	3.67	1.20
11.	Работа в екип	36	1.00	5.00	3.22	1.50
12.	Външни фактори (коментари на фенове, критика)	36	1.00	5.00	3.11	1.10
13.	Липса на финансови средства	36	1.00	5.00	3.33	1.33
14.	Рязка смяна на битови навици	36	1.00	5.00	2.86	1.27
15.	Сблъсък с друга култура	36	1.00	5.00	2.08	1.08
16.	Ефирна треска	36	1.00	5.00	2.47	1.25
17.	Липса на опит в отразяване на ОИ	36	1.00	5.00	2.14	1.25
18.	Бърза смяна на функции	36	1.00	4.00	2.11	1.14
19.	12-16 часов престой в студио	36	1.00	5.00	2.92	1.36
20.	Напрежение при отразяване	35	1.00	4.00	2.63	1.11
21.	Пътувания до обектите (спазване на график)	35	1.00	5.00	3.06	1.35
22.	Липса на сън	36	1.00	5.00	3.72	1.43
23.	Режим на работа	36	1.00	5.00	3.08	1.44
24.	Личностни особености	36	1.00	5.00	2.72	1.21

И при това изследване се оказва, че липсата на сън ($M=3.72$; $SD=1.43$) и липсата на семейство и близки хора ($M=3.67$; $SD=1.20$) са оценени като основните източници на стрес за изследваните лица. Безсънието ($M=3.42$; $SD=1.54$) и липсата на време за почивка ($M=3.47$; $SD=1.23$) също са силни

стресори за изследваните. Стойностите на междуличностните отношения като стресов фактор са високи ($M=3.56$; $SD=1.30$). Резултатите от нашето изследване разкриват, че липсата на опит при отразяването на ОИ не се оказва значим стрес-фактор. Като цяло, изследваните лица проявяват стресоустойчивост и не са констатирани сериозни и притеснителни стойности.

Най-значимият източник на стрес при тях се оказва умората от спецификата на дейността, която изисква по-голяма ангажираност и съответно по-малко време за почивка: липсата на сън ($M=3.72$; $SD=1.43$); липса на време за почивка ($M=3.47$; $SD=1.23$), последвалото безсъние ($M=3.42$; $SD=1.54$) и липсата на лично време ($M=3.25$; $SD=1.27$). Интересно е, че липсата на любими хора също се оказва с по-високи стойности ($M=3.67$; $SD=1.20$), въпреки че спецификата на дейността при отразяване на големи спортни събития изисква чести отсъствия от дома и се преодолага, че следва да бъде приемано като рутинен ангажимент. Междуличностните взаимоотношения като източник на стрес също са с по-високи стойности ($M=3.56$; $SD=1.30$), което не е специфично само за спортни журналисти.

Данните от проведеното изследване ни дават основание да заключим, че екипът на БНТ, отразяващ Олимпийските игри в Рио де Жанейро е бил предварително наясно къде отива и подготвен за това – като различен часови и климатичен пояс и това не оказва съществено влияние върху стреса. Източникът, който е с най-ниски стойности е „Сблъсък с друга култура“ ($M=2.08$; $SD=1.08$). Спортните журналисти имат богат опит при работа в мултикултурна среда и в този смисъл лесно се адаптират към чужди култури.

Сравнителният анализ на резултатите от проведеното изследване преди началото на Игрите разкрива някои статистически значими разлики.

Таблица 3: Сравнителен анализ по фактора „пол“

	безсъние	междуличностни взаимоотношения	външни фактори	смяна битови навици	липса на сън	режим на работа
Mann-Whitney U	63.000	58.000	58.000	80.000	79.000	78.000
Wilcoxon W	363.000	358.000	358.000	380.000	355.000	378.000
Z	-2.818	-3.026	-2.989	-2.234	-2.160	-2.300
p	.005	.002	.003	.025	.031	.021

- **Безсъние** – $U=63.000$, $p=0.005$. Жените в по-голяма степен смятат, че безсънието ще им окаже влияние ($Min=2$, $M=4.25$; $SD=1.14$), в сравнение с мъжете ($Min=1$, $M=2.88$; $SD=1.51$). Разлики в отговорите се наблюдават не само в средните стойности, а и в минималните.

- **Междудличностни взаимоотношения** – $U=58.000$, $p=0.002$. Жените в по-голяма степен считат, че междудличностните отношения могат да индуцират стрес ($M=4.08$; $SD=.90$), отколкото мъжете ($M=2.80$; $SD=1.19$).

- **Външни фактори (коментари на фенове, критика и др.)** - $U=58.000$, $p=0.003$. И по този показател жените ($M=3.50$; $SD=1.00$) са по-чувствителни отколкото мъжете ($M=2.29$; $SD=1.19$) и те смятат, че тези фактори биха оказали влияние върху тяхната стресоустойчивост.

- **Рязка смяна на битови навици** – $U=80.000$, $p=0.025$. Смяната на битовите навици очаквано е по-силно изразена като стресор сред жените ($M=3.33$; $SD=1.54$). Стойностите за мъжете са съответно $M=2.38$; $SD=1.13$.

- **Липса на сън** – $U=79.000$, $p=0.03$. Липсата на сън е по-голям източник на стрес за жените ($M=4.33$; $SD=.89$), отколкото за мъжете ($M=3.26$; $SD=1.54$). Тези отговори потвърждават отговорите на айтем №3 от въпросника (безсъние).

- **Режим на работа** – $U=78.000$, $p=0.021$. Жените оценяват режимът на работа като по-значим потенциален източник на стрес ($M=3.42$; $SD=1.16$) в сравнение с мъжете ($M=2.42$; $SD=1.14$).

Статистически значими разлики по фактора „пол“ се констатираха и при второто изследване – непосредствено след приключване на Олимпийските игри.

Сравнителен анализ по фактора „пол“ (след приключване на ОИ)

	безсъние	междудличностни взаимоотношения	външни фактори	липса на сън	режим на работа
Mann-Whitney U	70.500	61.000	61.000	69.000	81.000
Wilcoxon W	370.500	361.000	361.000	369.000	381.000
Z	-2.564	-2.869	-2.930	-2.667	-2.162
p	.010	.004	.003	.008	.031

В резултат на направения тест Mann-Whitney установихме следните разлики:

- **Безсъние** – $U=70.500$, $p=0.010$. При жените безсънието се е оказало в по-голяма степен източник на стрес ($M=4.25$; $SD=1.14$) в сравнение с мъжете ($M=3.00$; $SD=1.56$). Прави впечатление, че изходните данни по този показател и данните от второто изследване са идентични за жените. Това се потвърждава и от сравнителния анализ Wilcoxon, че не се наблюдават статистически значими разлики по този показател.

- **Междудуличностни взаимоотношения** – $U=61.000$, $p=0.004$. Този показател също е по-силен източник на стрес при жените ($M=4.42$; $SD=.79$), отколкото при мъжете ($M=3.13$; $SD=1.30$).

- **Външни фактори (коментари на фенове, критика и др.)** - $U=61.000$, $p=0.003$. И за този показател се оказва, че жените ($M=3.83$; $SD=.72$) са по-чувствителни към външните фактори, отколкото мъжете ($M=2.75$; $SD=1.07$). Те отбелязват, че външните фактори като коментари на фенове, критика по отношение на отразяването оказат по-силно влияние върху тяхната стресоустойчивост.

- **Липса на сън** – $U=69.000$, $p=0.008$. И при това изследване оценката на безсънието като източник на стрес при жените е по-висока ($M=4.50$; $SD=.90$), отколкото при мъжете ($M=3.33$; $SD=1.49$).

- **Режим на работа** – $U=81.000$, $p=0.031$. За жените режимът на работа е по-значим източник на стрес ($M=3.83$; $SD=1.27$), отколкото за мъжете ($M=2.71$; $SD=1.40$).

И при второто изследване, както при първото се наблюдават разлики в отговорите на жените и на мъжете не само по средни стойности, които ясно се виждат на Фигура 2, но и по минималните и максималните стойности в отговорите. Тези разлики се наблюдават за междудуличностните взаимоотношения и за външните фактори, които са по-стресиращи за жените и по минимални стойности – $Min=3$. Също така липсата на сън е по-силен стресор за жените и по минимална стойност $Min=2$ като за мъжете е $Min=1$.

И при второто изследване не се констатираха статистически значими разлики спрямо заеманата позиция. Такива се констатираха спрямо *възрастта* и *стажа* на изследваните лица.

Kruskal Wallis-тестът показва, че се наблюдава статистически значима разлика спрямо *възрастта* на изследваните лица (по време на първото изследване) по отношение на следните източници на стрес (табл. 8):

- напрежение, свързано с директно отразяване ($H=6.223$, $p=0.043$) и
- 12-16 часов престой в студио ($H=6.205$, $p=0.045$).

Преди заминаването за Рио де Жанейро, членовете на телевизионния екип са се притеснявали именно от дългия престой в студиото и с директното включване от олимпийските състезания. По този показател се открояват различни източници на стрес за различните възрастови групи, спрямо сравнението по пол и те са свързани конкретно с трудовите им ангажименти и спецификата на дейността.

Таблица 8. Резултати от сравнителния анализ по показател „възраст“ (Mann-Whitney)

		до 40/41-50	до 40/51+	41-50/51+
1.	Напрежение, свързано с директно отразяване	(U=57.000, p=.050)	-	(U=20.000, p=.030)
2.	12-16 часов престой в студио	-	(U=38.000, p=.049)	(U=18.000, p=.027)

За установените статистически значими разлики, изследователски интерес представлява и в каква посока е различието.

- Напрежение, свързано с директно отразяване:

Установиха се разлики между групата на най-младите членове на екипа и втората възрастова група (U=57.000, p=.050). Средните рангови стойности показват, че за по-младите членове на екипа, директното отразяване е по-силен стресор Mean Rank = 16.65. Стойността за 41-50 годишните е 11.18. Вариационният анализ също показва, че за по-младите изследвани лица това е по-силен стресор (M=2.82 ; SD=1.13), отколкото за 41-50 годишните (M=2.09 ; SD=.83).

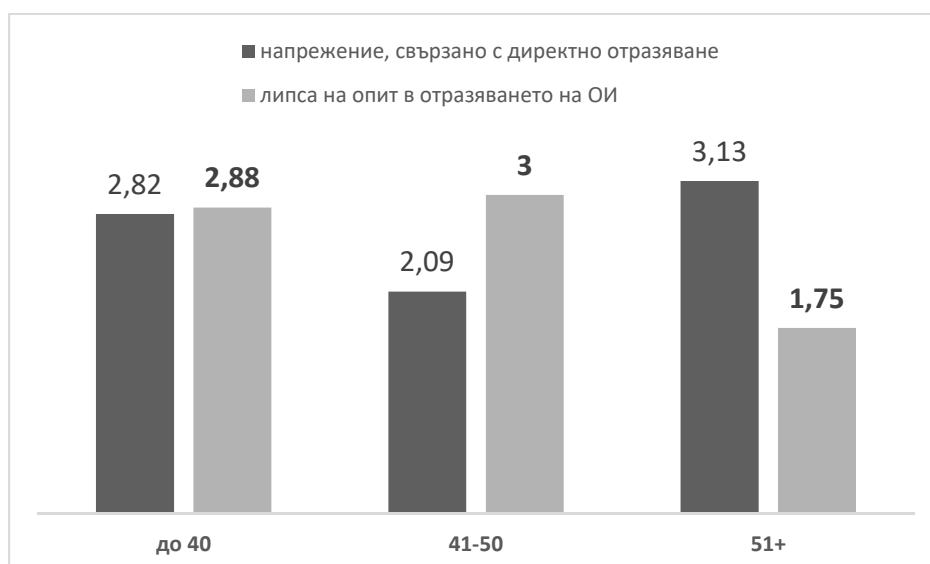
По отношение на този стрес-фактор, разлики се наблюдават и между групите на 41-50 годишните и членовете на екипа над 51 годишна възраст (U=20.000, p=.030). Разликите се наблюдават и по Mean Rank (7.82 – 13.00) и от вариационния анализ. Оказва се, че представителите на втората възрастова група (41-50 годишни) в най-малка степен се притесняват от директното излъчване (M=2.09 ; SD=.83), докато за най-възрастните това се явява по-силен стресор (M=3.13; SD=.99).

- 12-16 часов престой в студио

Статистически значими разлики за дългият престой в студиото се установиха между групите до 40 години и 51+ годишните ($U=38.000$, $p=.049$) и между 41-50 годишните и над 51-годишните ($U=18.000$, $p=.027$). Между първата и втората групи не се установиха значими разлики.

Данните от вариационния анализ показват, че дългият престой в студиото е с най-високи стойности за стресор на възрастовата група 41-50 г. ($M=3.00$; $SD=1.18$). Средните стойности за най-младите са $M=2.82$ ($SD=1.13$), като за най-възрастните са $M=1.75$ ($SD=1.04$).

Средните стойности на отделните възрастови групи са представени на Фигура 3.

Фигура 3. Резултати от вариационния анализ

По-голямата възраст е свързана и с повече опит. Напрежението, свързано с директното отразяване се оказва, че е най-силно за най-възрастните представители на телевизионния екип.

Статистически значими разлики се констатираха и във второто изследване на източниците на стрес при телевизионно отразяване на Олимпийските игри.

И след приключването на Игрите, напрежението при директно отразяване се възприема по различен начин от отделните възрастови групи. Резултатите от сравнителния анализ Kruskal Wallis показват, че са констатирани

статистически значими разлики ($H=6.412$, $p=0.041$). Разлики по показателя „възраст“ са констатирани и при стрес-фактора „Липса на опит в отразяването на Олимпийски игри“ ($H=9.201$, $p=.010$).

- Напрежение, свързано с директно отразяване:

Mean Rank стойностите ни насочват да се търсят разлики между групите на най-младите и най-възрастните (те са с почти еднакви стойности) и групата на 41-50 годишните членове на екипа (табл. 9).

Таблица 9. Общи средни стойности по възрастови групи

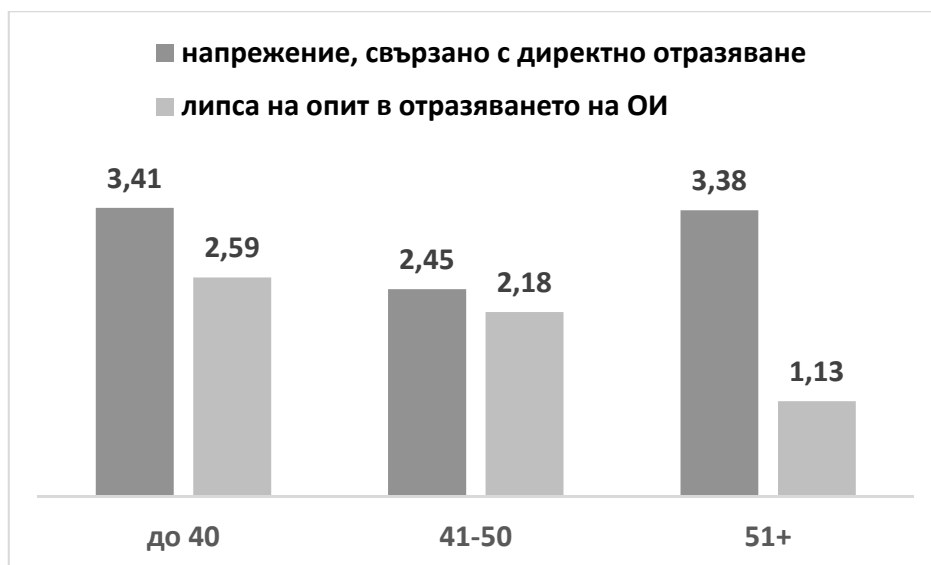
Стрес-фактор	възраст	N	Mean Rank
Напрежение, свързано с директно отразяване	до 40	17	21.32
	41-50	11	12.05
	51+	8	21.38
	общо	36	
Липса на опит в отразяването на ОИ	до 40	17	21.71
	41-50	11	20.41
	51+	8	9.06
	общо	36	

Сравнението по двойки показва, че са налице статистически значими разлики между първата и втората възрастова група ($U=46.000$, $p=.020$) и между втората и третата група ($U=20.500$, $p=.041$).

От направения вариационен анализ и посоката на различията: оказва се, че най-младите ($M=3.41$; $SD=1.12$) и най-възрастните ($M=3.38$; $SD=.92$) са изпитвали по-силно напрежение при директното отразяване. Средните стойности ($M=2.45$; $SD=.82$) за 41-50 годишните и във второто изследване са по-ниски от средните стойности на останалите групи (фиг. 4).

-Липса на опит в отразяването на Олимпийски игри

Липсата на опит при отразяването на най-големия спортен форум на планетата се оказва, че се възприема като стрес-фактор по различен начин от отделните възрастови групи. Сравнителният анализ по двойки (Mann-Whitney) показва, че са налице статистически значими разлики по този стрес-фактор между групите на 41-50 годишните и 51+ годишните изследвани лица ($U=12.000$, $p=.004$). Резултатите от вариационния анализ са представени на Фигура 4.

Фигура 4. Резултати от вариационния анализ на данните от второто проучване

Този стрес-фактор е с най-слаба значимост за групата на 51+ годишните, което е и логично, защото почти всички от тях са с богат предишен опит в отразяването и на летни и на зимни ОИ: летни ОИ (Min=1, Max=7, M=4.86; SD=2.04) и зимни ОИ (Min=3, Max=6, M=4.25; SD=1.50) (фиг. 5).

Спрямо **трудовия стаж** на изследваните лица (3 групи) се констатираха статистически значими разлики (Kruskal Wallis Test) и в двете изследвания (преди началото на Игрите и след приключването им) по два показателя. И двата стрес-фактора, при които се наблюдават разлики спрямо трудовия стаж на изследваните лица са едни и същи в двете проведени изследвания – „сблъсък с друга култура“ и „ефирна треска“ (табл. 10).

Таблица 10. Резултати от сравнителния анализ (трудов стаж)

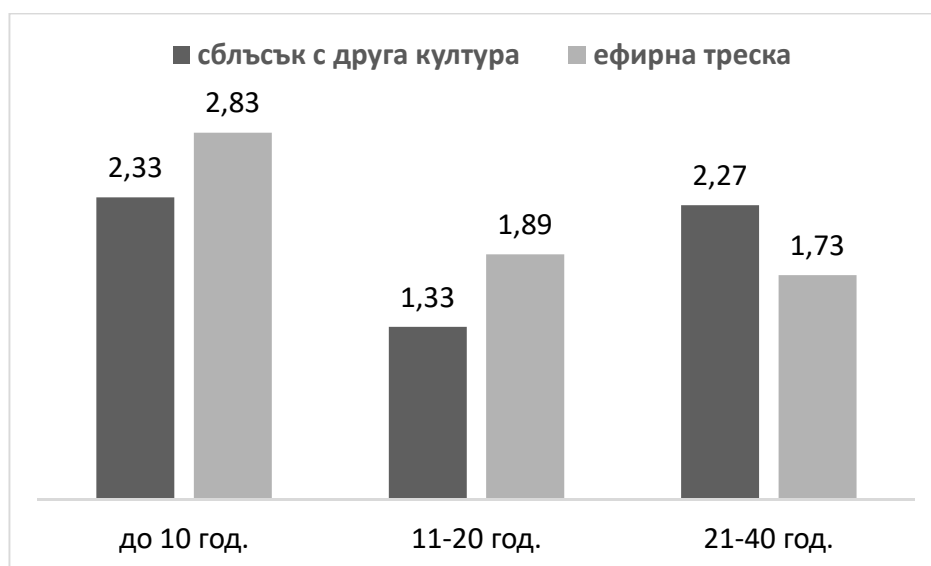
		Първо изследване	Второ изследване
1.	Сблъсък с друга култура	H=7.621, p=.022	H=7.700, p=.021
3.	Ефирна треска	H=7.149, p=.021	H=5.665, p=.049

Mean Rank-стойностите ни насочват между кои групи да се търсят статистически значими разлики (табл. 11):

Таблица 11. Mean Rank-стойности от двете изследвания

Стрес-фактор	стаж	N	Първо изследване Mean Rank	Второ изследване Mean Rank
<i>Сблъсък с друга култура</i>	до 10	12	21.58	21.46
	11-20	9	10.61	10.56
	21-40	15	20.77	20.90
<i>Ефирна треска</i>	до 10	12	24.83	24.08
	11-20	9	15.94	14.22
	21-40	15	14.97	16.60

Сравнителният анализ по двойки (Mann-Whitney) показва, че са налице статистически значими разлики от първото изследване между изследваните лица с най-кратък опит и тези с трудов стаж 11-20 години и по двата анализирани показателя: *сблъсък с друга култура* ($U=21.500$, $p=.014$) и *ефирна треска* ($U=29.000$, $p=.047$). Според представителите на телевизионния екип с по-голям трудов стаж (11-20 години), сблъсъкът с друга култура ($M=1.33$; $SD=.71$) и ефирната треска ($M=1.89$; $SD=1.05$) няма да бъдат предизвикателство и източници на стрес за тях (фиг. 6). Логично ефирната треска е с най-ниски средни стойности за най-опитните членове на телевизионния екип ($M=1.73$; $SD=.70$).

Фигура 6. Резултати от вариационния анализ на данните от първото изследване (по трудов стаж на изследваните лица)

Статистически значимите разлики между групите са представени в Таблица 12.

Таблица 12. Резултати от сравнителния анализ (Mann-Whitney) от проведеното изследване преди началото на ОИ

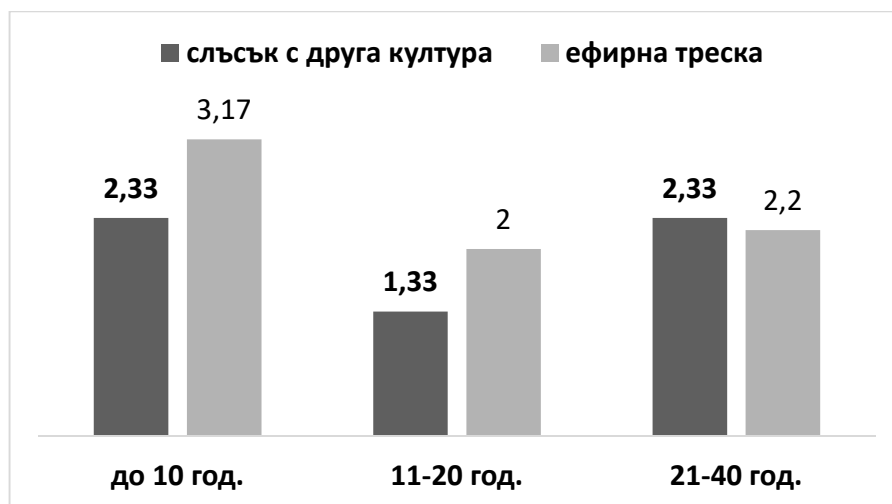
		до 10/11-20	до 10/21-40	11-20/21-40
1.	Сблъсък с друга култура	(U=21.500, p=.014)	-	(U=29.000, p=.014)
2.	Ефирна треска	(U=29.000, p=.047)	(U=39.000, p=.010)	-

В таблица 13 са представени резултатите от сравнителния анализ по двойки след приключването на Игрите.

Таблица 13. Резултати от сравнителния анализ (Mann-Whitney) от проведеното изследване след края на ОИ

		до 10/11-20	до 10/21-40	11-20/21-40
1.	Сблъсък с друга култура	(U=21.500, p=.014)	-	(U=28.500, p=.013)
2.	Ефирна треска	(U=27.500, p=.049)	(U=49.500, p=.042)	-

От Таблица 12 и 13 и Фигура 7, прави впечатление, че резултатите от двете изследвания са почти идентични. От една страна това показва, че изследваните лица се познават добре и знаят какво може да се окаже за тях източник на стрес.

Фигура 7. Резултати от вариационния анализ на данните от второто изследване (по трудов стаж на изследваните лица)

Друга интересна констатация е, че няма припокриване на източниците на стрес по двата показателя (възраст и трудов стаж), което не потвърди първоначалните ни очаквания, че възрастта и трудовият стаж са взаимно зависими.

Една от задачите на нашето изследване беше да сравним оценките за източниците на стрес при първото и второто изследване. Целта ни беше да установим дали се наблюдават разлики между първоначалните нагласи и очаквания и оценката на стресогенните фактори за членовете на екипа след приключване на ОИ. Сравнителният анализ на данните разкрива статистически значими различия при 15 от източниците на стрес (Wilcoxon тест) (табл. 14 и фиг. 8).

Таблица 14. Резултати от сравнителния анализ на резултатите от първото и второто изследване по Wilcoxon

Айтем	Z	p
Бърза реакция при форсмажорни обстоятелства	-2,333	0,02
Липса на време за почивка	-2,646	0,008
Напрежение, свързано с директно отразяване	-3,557	0,000
Междучелностни взаимоотношения	-3,153	0,002
Рязка смяна на обичайната среда за живот и работа	-2,236	0,025
Липса на семейство, приятели и любими хора	-2,449	0,014
Работа в екип	-2,456	0,014

Външни фактори (коментари на фенове, критика)	-3,638	0,000
Рязка смяна на битови навици	-2,121	0,034
Ефирна треска	-3,464	0,001
Бърза смяна на функции	-2,714	0,007
12-16 часов престой в студио	-3,000	0,003
Напрежение при отразяване	-3,051	0,002
Пътувания до обектите (спазване на график)	-3,051	0,002
Режим на работа	-3,464	0,001

Получените резултати от изследването преди и след отразяването на XXXI-те летни олимпийски игри разкриват, че първоначалните нагласи или очаквания на изследваните лица са свързани с по-слабо изразени очаквания за стрес, докато същите източници на стрес след приключването на Олимпийските игри се оценяват значимо по-високо (фиг. 8).

Фигура 8. Резултати от вариационния анализ (преди-след Олимпийските игри)

Вариационният анализ на данните на стрес-факторите, за които е констатирана статистическа значимост преди Игрите и след тяхното приключване показва, че липсата на семейството и приятелите е най-силният стресор за екипа. Междучелностните взаимоотношения и липсата на почивка са следващите по сила стресори. И при тези сравнения се доказва, че факторите, които са пряко обвързани с дейността (и преди и Игрите и след тяхното приключване) са с ниски стойности:

Прави впечатление, че като най-силни стресори при изследваните от нас спортни журналисти, отразяващи Олимпийските игри се открояват източници, които не са строго специфични конкретно за извършването на тази дейност. Липсата на лично време, на почивка и по-малкото сън са стресогенни фактори, които са типични и за всички останали професионални сфери.

Въздействието на стресовите фактори върху човека се определя от нивата на „възприет стрес“, т.е. стрес факторите имат субективен характер и действат по различен начин върху различни личности. В случая на нашето изследване, част от изведените стрес фактори в действителност не оказват силно влияние върху стрес нивата на изследваните лица. Обяснение на тези резултати може да се търси в предишния им опит в отразяването на мега спортни събития, което намалява действието на стрес фактори, свързани с неизвестността около предстоящото събитие. Въпреки опита обаче, като високо стресогенни се оценяват факторите, свързани със задоволяване на социалните потребности на лицата (междучелностни взаимоотношения, семейство и приятели). Липсата на сън и почивка също оказват силно въздействие върху нивата на стрес, но следва да имаме предвид, че действието им може само по себе си да повиши нивата на стрес от първата група фактори.

III.3. Анализ на резултатите от изследване на стратегиите за справяне със стреса

Cultivating Optimal Personal Experiences (cope-1)

Предпочитаните стратегии за справяне със стреса, или копинг стратегиите са проблем, който привлича значителен интерес сред изследователите в областта на спортната психология. Чрез копингът се регулират емоциите и се променя поведението с цел успешно справяне в определени ситуации. От друга страна копингът е един вид отговор на това как се възприемат заплахите, проява на усилия за справяне със стресови събития

или за намаляване на натиска, който те оказват на личността. Също така е важно осъзнаването на ситуацията/събитието като проблемна (Янчева, 2018).

Резултатите от изследването на предпочитаните стратегии за справяне със стреса, които се прилагат от телевизионния екип, отразявал ОИ в Рио де Жанейро са представени в Таблица 15.

Таблица 15. Резултати от вариационния анализ на данните от теста за изследване на предпочитаните стратегии за справяне със стреса (COPE-1)

	min	max	M	SD
Когнитивно ангажиране (КА)	2.10	3.70	2.84	.42
Емоционално ангажиране (ЕА)	1.20	3.30	2.46	.44
Когнитивно-емоционално дезангажиране (КЕД)	1.00	2.60	1.88	.34

Получените резултати разкриват, че с най-високи средни стойности е скалата когнитивното ангажиране ($M=2.84$; $SD=.42$), свързана с активност, насочена към действия за преодоляване на стреса – позитивно преосмисляне, планиране на възможностите за справяне, потискане или отхвърляне и абстрахиране от действия и задачи, затрудняващи справянето.

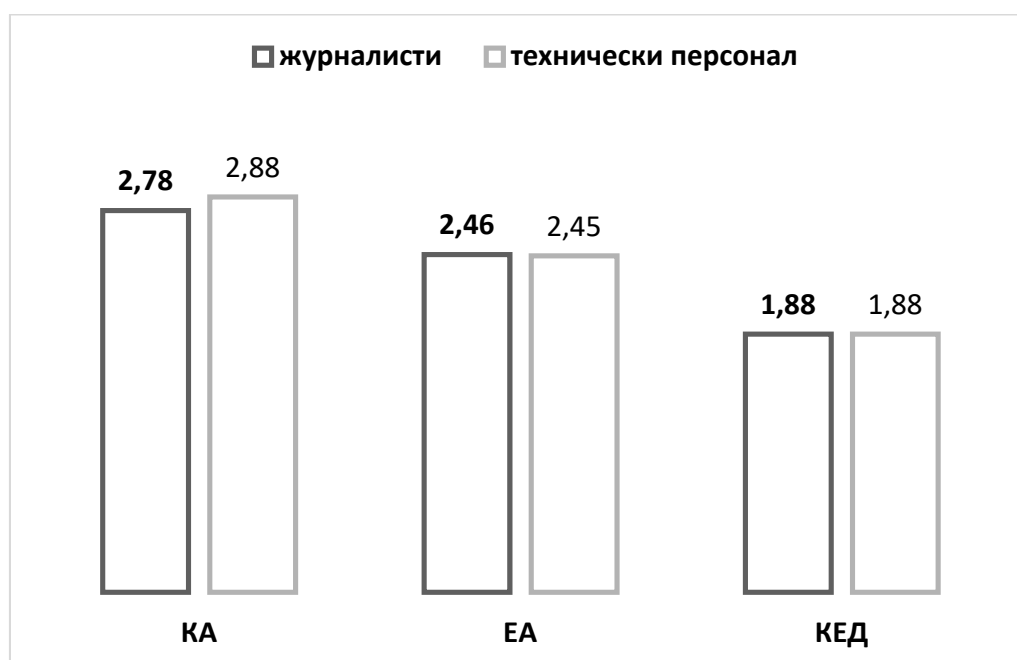
На второ място е стратегията емоционално ангажиране ($M=2.46$; $SD=.44$) – търсене на съвет и помощ от другите, необходимост от емоционален отклик, съчувствие и съпреживяване.

Най-малко предпочитана е стратегията когнитивно и емоционално дезангажиране ($M=1.88$; $SD=.34$) – отричане или неприемане, поведенческа и психическа дезангажираност, употреба на алкохол и наркотици като предпочитан начин за справяне, примиряване със станалото или обръщане към религията. Често тя се свързва с отричане, отказ от активност и опит за справяне, ангажиране с други задачи като опит за справяне със стреса.

Тези резултати показват добра тенденция, че изследваните лица нямат склонност и не проявяват деструктивно поведение. Поведението им е насочено към позитивните, активни и адаптивните стратегии за справяне със стреса. Те имат активно поведение, като се опитват да решават проблемите по директен позитивен начин.

На фигура 9 са представени средните стойности от изследването на предпочитаните стратегии за справяне при журналисти и технически лица, на която ясно се вижда липсата на разлики между двете групи.

Можем да заключим, че в резултат от проведеното проучване на стратегиите за справяне със стрес не се констатираха статистически значими разлики по показателите заемана длъжност (журналист/техническо лице (фиг. 9), възраст и трудов стаж.

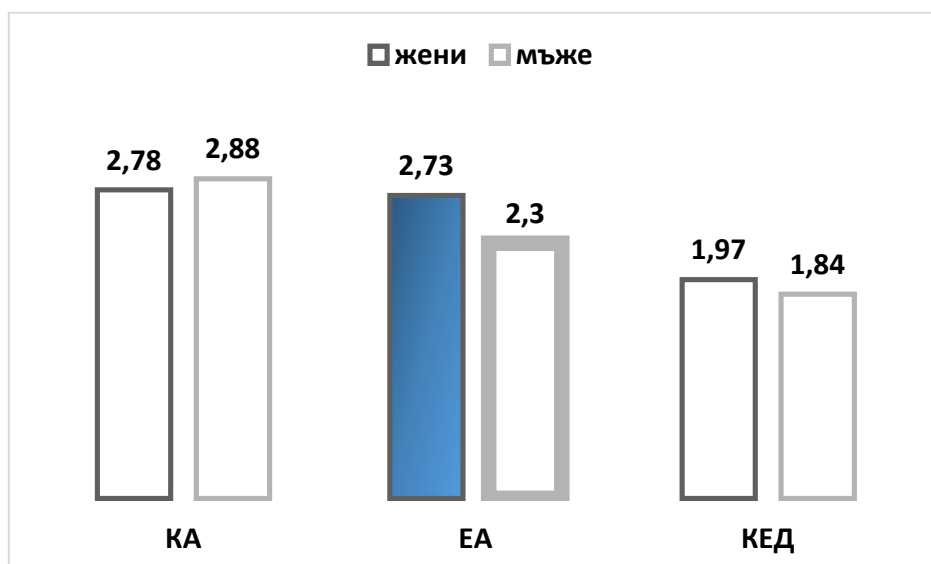
Фигура 9. Предпочитани стратегии за справяне със стреса при журналисти и технически лица

За да изследваме и анализираме влиянието на опита в отразяването на Олимпийски игри, разделихме изследваните лица в 3 групи: с малък опит в отразяването на Олимпийски игри (сборът от участие на ЛОИ и ЗОИ е до 2); среден опит в отразяването на Олимпийски игри (сборът от участие на ЛОИ и ЗОИ е до 4) и голям опит (сборът от участие на ЛОИ и ЗОИ е ≥ 5). Резултатите сочат, че опитът, конкретно в отразяването на Игрите, не оказва влияние върху предпочитаните стратегии за справяне със стрес.

Резултатите от сравнителния анализ по фактора *пол* разкриха статистически значими разлики по скалата „Емоционално ангажиране“ ($U=71.500$, $p=0.050$). При останалите две скали не се наблюдават такива.

При жените са установени (фиг. 10) значимо по-високи стойности ($M=2.73$) в сравнение с мъжете ($M=2.30$). Жените в по-голяма степен са склонни да търсят помощ и съвет за справяне със стресови ситуации,

отличават се с по-силна потребност от емоционален отклик, съчувствие и съпреживяване.

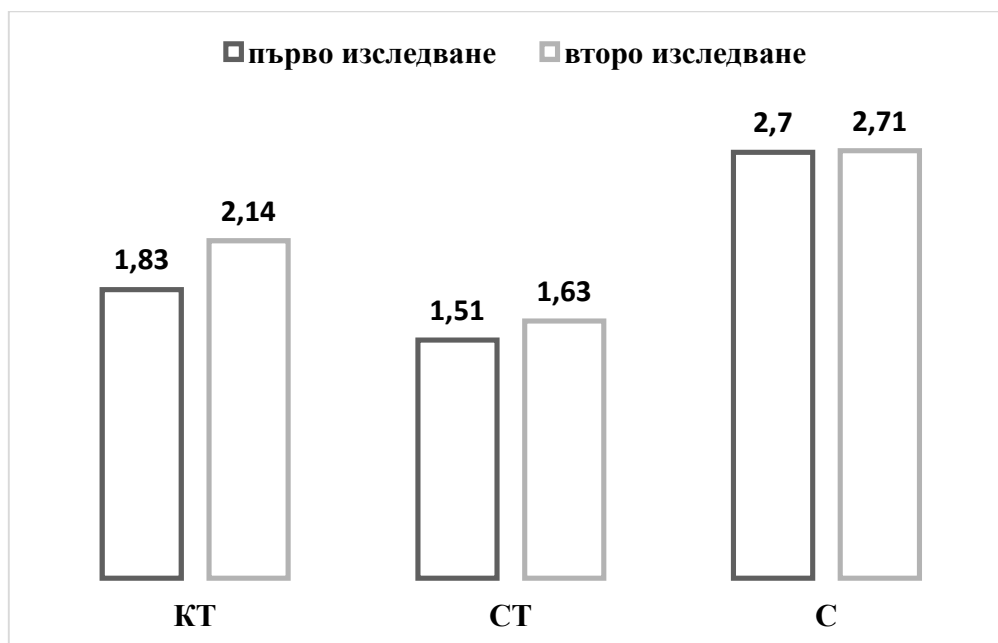
Фигура 10. Резултати от сравнителния анализ

III.4. Анализ на резултатите от изследване на тревожността

Таблица 16. Резултати от вариационния анализ на данните от изследване на тревожността (преди и след ОИ)

	min	max	M	SD
Когнитивна тревожност (КТ) преди ОИ	1.00	2.90	1.83	.46
Соматична тревожност (СТ) преди ОИ	1.00	2.70	1.51	.47
Самоувереност (С) преди ОИ	1.60	4.10	2.70	.69
Когнитивна тревожност (КТ) след ОИ	1.00	3.10	2.14	.54
Соматична тревожност (СТ) след ОИ	1.00	3.10	1.63	.49
Самоувереност (С) след ОИ	1.60	4.10	2.71	.63

Средните стойности на показателите за когнитивна тревожност (КТ), соматична тревожност (СТ) и самоувереност (С) от двете изследвания са представени на Фигура 11.

Фигура 11. Резултати от вариационния анализ на данните от изследване на тревожността (преди и след ОИ)

Получените резултати разкриват (табл. 16 и фиг. 11), че с най-високи стойности и при двете изследвания е скалата „Самоувереност“ – преди ($M=2.70$) и след ($M=2.71$). Този резултат е логичен, като се има предвид, че изследваните лица са доказани професионалисти в областта на спортната журналистика, с опит в спорта като цяло и в отразяването на големи спортни събития. Наличието на увереност и професионално самочувствие е очакван резултат.

Следва скалата „Когнитивна тревожност“ и при двете изследвания (преди $M=1.83$ и след $M=2.14$). Тя е свързана с когнитивна интерпретация на резултата, или предполагаемия такъв, негативни очаквания за представянето, проблеми с концентрацията и по този начин оказва влияние върху представянето. Изследвания в сферата на спорта показват, че успешните спортисти успяват да интерпретират предсъстезателната тревожност по позитивен начин (Домусчиева-Роглева, 2009; Савчева и кол., 2020). Можем да предполагаем, че това се отнася и до спортните журналисти.

С най-ниски стойности е соматичната тревожност (преди $M=1.51$; след $M=1.63$). Соматичната тревожност се свързва с някои физиологични ефекти от стресиращото преживяване като високо ниво на възбуда, сърцебиене, мускулно напрежение, ускорено дишане, изпотяване и др.

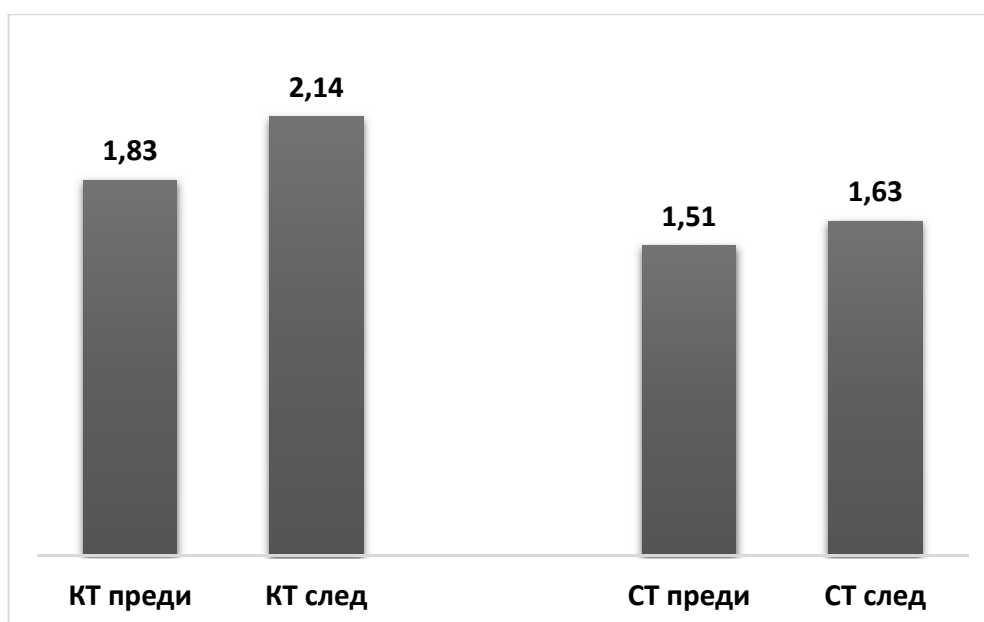
В спортно-състезателната дейност предсъстезателната тревожност е един от най-често изследваните проблеми. При журналистическите екипи той се проявява под формата на т. нар. „ефирна треска“. Когнитивната и соматична тревожност могат в значителна степен да повлияят поведението и действията на журналистите, а по този начин и тяхната ефективност при отразяването на големи спортни събития, в случая Олимпийски игри, особено, когато става въпрос за живо предаване.

В резултат от приложения сравнителен анализ (Wilcoxon) на резултатите от първото (преди Олимпийски игри) и второто (след Олимпийски игри) изследване се установиха статистически значими разлики по скалите „Когнитивна тревожност“ (след) – „Когнитивна тревожност“ (преди) ($Z=-3.568$, $p=.000$) и между „Соматична тревожност“ (след) – „Соматична тревожност“ (преди) ($Z=-2.893$, $p=.004$)

Таблица 17. Резултати от сравнителния анализ (Wilcoxon)

	КТ_преди – КТ_след	СТ_преди – СТ_след
Z	-3.568	-2.893
p	.000	.004

Резултатите разкриват, че стойностите и на двете скали са по-високи при второто изследване (фиг. 12), т. е. изходните нива на ефирна треска са значимо по-ниски, отколкото вторичните. Явно преживяното напрежение и стрес и последващата им когнитивна оценка са оказали влияние върху нивата на когнитивна и соматична тревожност и тяхната оценка след приключване на Олимпийските игри.

Фигура 12. Резултати от вариационния анализ преди и след ОИ

III.5. Резултати от корелационния анализ на данните

За да установим евентуални зависимости между изследваните показатели, данните от изследването на тревожността и стратегиите за справяне бяха подложени на корелационен анализ. Получените резултати разкриват определени връзки между стратегиите за справяне със стрес и отделните скали от въпросника за изследване на тревожността.

Резултати от корелационния анализ на данните от първото изследване са представени на таблица 18 и фигура 13.

Таблица 18. Резултати от корелационния анализ на данните от първото изследване

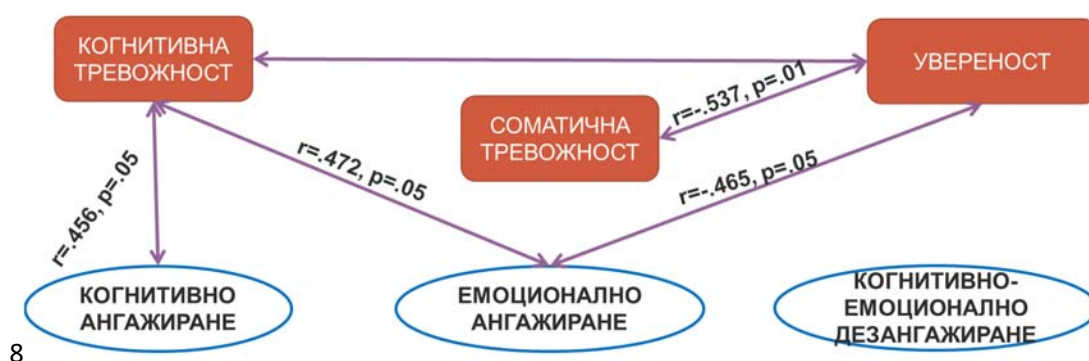
	КА	ЕА	КЕД	КТ	СТ	С
КА Pearson Correlation						
Sig. (2-tailed)						
N	32					
ЕА Pearson Correlation	,141					
Sig. (2-tailed)	,441					
N	32	32				

КЕД	Pearson Correlation	,158	,274				
	Sig. (2-tailed)	,389	,129				
	N	32	32	32			
КТ	Pearson Correlation	,456*	,472*	,142			
	Sig. (2-tailed)	,015	,011	,470			
	N	32	32	32	32		
СТ	Pearson Correlation	,102	,341	,514**	,509**		
	Sig. (2-tailed)	,607	,076	,005	,004		
	N	32	32	32	32	32	
С	Pearson Correlation	,093	-,465*	-,167	-,503**	-,537**	
	Sig. (2-tailed)	,638	,013	,396	,005	,002	
	N	32	32	32	32	32	32

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Налице е умерена корелация между когнитивната тревожност (КТ) и когнитивното ангажиране (КА) като стратегия за справяне ($r = .456$; $p = .05$), както и между когнитивната тревожност (КТ) и емоционално ангажираните (ЕА) стратегии за справяне ($r = .472$; $p = .05$). Налице е умерена отрицателна корелация между подskalата *самоувереност* (С) и стратегията *емоционално ангажиране* (ЕА) ($r = -.465$; $p = .05$).

Фигура 13. Резултати от корелационния анализ на данните (тревожност – стратегии за справяне със стреса) – първо изследване

Тази зависимост е логична, доколкото по-неуверените хора са по-склонни да търсят съвет и помощ при трудни и стресогенни ситуации, по-често изпитват потребност от емоционален отклик, съчувствие и съпреживяване. И обратно, високото ниво на самоувереност стимулира активното справяне с възникващите стресогенни ситуации (табл. 18).

Установена е умерена зависимост и между когнитивната тревожност (КТ) преди ОИ, когнитивно ангажираните (КА) ($r = .456$; $p = .05$) и емоционално ангажираните стратегии (ЕА) ($r = .472$; $p = .05$).

Налице са значими отрицателни корелации между увереността, когнитивната ($r = -.503$; $p = .01$) и соматична тревожност ($r = -.537$; $p = .01$), т.е. колкото по-уверени в своите качества и професионални способности са изследваните журналисти толкова по-слабо тревожни са.

Резултатите от корелационния анализ на данните от второто изследване са представени на таблица 19 и фигура 14.

Таблица 19. Резултати от корелационния анализ на данните от второто изследване

		КА	ЕА	КЕД	КТ	СТ	С
КА	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N						
		32					
ЕА	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	,141 ,441 32					
			32				
КЕД	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	,158 ,389 32	,274 ,129 32				
				32			
КТ	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	,485** ,009 32	,466* ,012 32	,268 ,167 32			
					32		

CT	Pearson Correlation	,165	,362	,506**	,630**		
	Sig. (2-tailed)	,401	,059	,006	,000		
	N	32	32	32	32	32	
C	Pearson Correlation	-,039	-,390*	-,278	-,535**	-,655**	
	Sig. (2-tailed)	,847	,045	,161	,003	,000	
	N	32	32	32	32	32	32

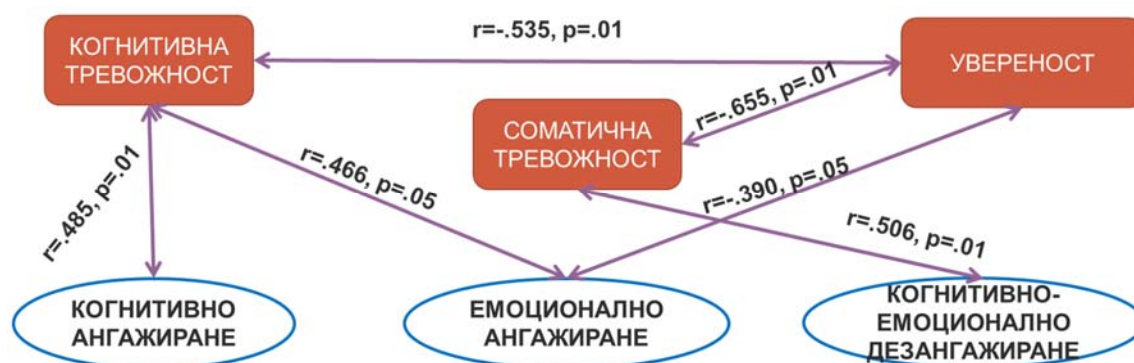
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

И при второто изследване са установени значими корелации между изследваните параметри. Установена е значима корелация между когнитивната тревожност (КТ) и когнитивно ангажираните стратегии за справяне (КА) ($r=.485$; $p=.01$), умерена корелация между когнитивната тревожност (КТ) и емоционално ангажираните стратегии (ЕА) ($r=.466$; $p=.05$).

Налице е значима корелация между ситуативната тревожност (СТ) и когнитивното и емоционално дезангажиране (КЕД) като стратегия за справяне ($r=.506$; $p=.01$).

И при второто изследване се потвърждава отрицателната връзка между самоувереността (С) и емоционално ангажираните стратегии (ЕА) ($r=.390$; $p=.05$), както и високата отрицателна корелация между самоувереността, когнитивната ($r=-.535$; $p=.01$) и соматична тревожност ($r=-.655$; $p=.01$) (фиг. 14).

Фигура 14. Резултати от корелационния анализ на данните (тревожност – стратегии за справяне със стреса) – ВТОРО изследване, след края на ОИ

Направеният корелационен анализ на данните от изследване на източниците на стрес, тревожността и предпочитаните стратегии за справяне разкрива определени корелации между изследваните променливи (табл. 20 и фиг. 15). Налице е умерена отрицателна корелация между липсата на време за почивка и самоувереността ($r = -.399$; $p = .05$), т.е. изследваните журналисти с по-висока самоувереност в по-малка степен оценяват липсата на време за почивка като стресиращ фактор.

Установена е значима корелация между когнитивната тревожност и климатичните условия ($r = .480$; $p = .01$), липса на семейство, приятели, любими хора ($r = .584$; $p = .01$) и умерена с работа в екип ($r = .419$; $p = .05$).

Соматичната тревожност е в значима корелация с липса на семейство, приятели, любими хора ($r = .531$; $p = .01$).

Резултатите разкриват висока корелация между когнитивно ангажираните стратегии за справяне и напрежението, свързано с директното отразяване ($r = .528$; $p = .01$) и умерена отрицателна корелация с бързата смяна на функциите – от коментатор – репортер – редактор на програма – редактор на студио – водещ на новини – водещ на студио ($r = -.371$; $p = .05$).

Установена е умерена корелация между напрежението, свързано с директното отразяване и когнитивното и емоционално дезангажиране като предпочитана стратегия за справяне ($r = .370$; $p = .05$).

Таблица 20¹. Резултати от корелационния анализ на данните от изследване на източниците на стрес, тревожността и предпочитаните стратегии за справяне

	КА	КЕД	КТ	СТ	С	ИС 4	ИС 6	ИС 7	ИС 10	ИС 11	ИС 18
КА Pearson Correlation								,528**			-,371*
Sig. (2-tailed)								,002			,040
N								32			32
КЕД Pearson Correlation								,370*			
Sig. (2-tailed)								,037			
N								32			

¹ Представяме таблицата по този начин предвид големите ѝ размери и невъзможността да бъде представена цялостно

KT	Pearson Correlation Sig. (2- tailed) N							,480**		,584**	,419*
								,007		,001	,021
								32		32	32
CT	Pearson Correlation Sig. (2- tailed) N									,531**	
										,003	
										32	
C	Pearson Correlation Sig. (2- tailed) N						,399*				
							,029				
							32				

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Легенда: ИС – източник на стрес

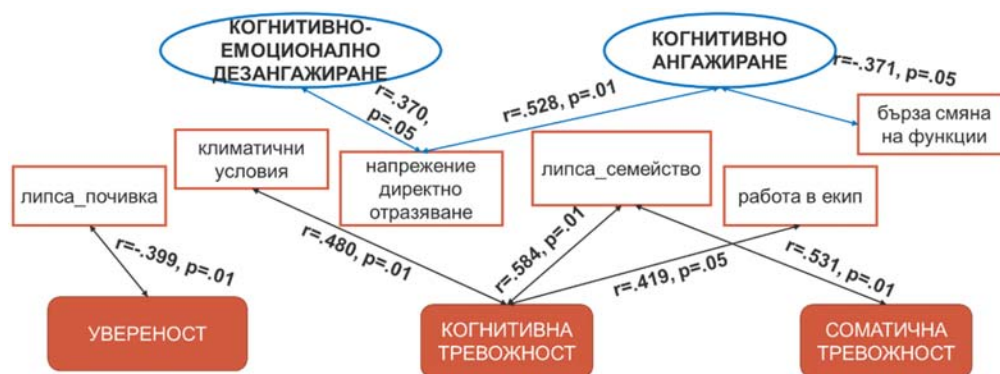
ИС_4: Липса на време за почивка

ИС_6: Климатични условия

ИС_7: Напрежение от директно отразяване

ИС_10: Липса на семейство, приятели и любими хора

ИС_11: Работа в екип ИС_18: Бърза смяна на функции

Фигура 15. Резултати от корелационния анализ на данните от изследване на източниците на стрес, тревожността и предпочитаните стратегии за справяне

За да проверим посоката на влиянието на увереността върху стратегиите за справяне приложихме стъпков регресионен анализ. Получените резултати

разкриват, че увереността повлиява значимо емоционално ангажираните стратегии (табл. 21).

Таблица 21. Резултати от регресионния анализ на данните

	Самоувереност			
	β	t	Sig.	ΔR^2
Емоционално ангажирани стратегии	-.465	-2.681	.013	.217

По-ниските нива на самоувереност стимулират търсенето на емоционални решения и стратегии за справяне със стреса, търсене на помощ и съпреживяване.

III.6. Заключение

Резултатите от проведеното изследване очертават следните тенденции:

В проведеното проучване се оказва, че жените са по-чувствителни и по-податливи на стрес от мъжете и за тях безсънието, междуличностните взаимоотношения, външните фактори като критика и коментари, рязката смяна на битови навици и режима на работа са потенциално по-силни източници на стрес. Тези данни се потвърждават от двете проведени проучвания за изследване на източниците на стрес – и преди началото на Олимпийските игри и след тяхното закриване. Оказва се, че заемащата позиция не е от значение по отношение на стреса. Това зависи от пола и от опита на изследваните лица.

Като цяло екипът, отразявал Игрите на XXXI Олимпиада има богат опит в отразяването на Олимпийски игри, което обаче не предпазва от акумулиране на стрес.

ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

Получените резултати от проведеното изследване ни дават основание да направим следните **ИЗВОДИ**:

1. Най-значими източници на стрес при телевизионно отразяване на Олимпийските игри се явяват факторите, свързани с някакви липси: безсънието и липсата на сън; липсата на семейство, приятели и любими хора; липсата на финансови средства; липсата на време за почивка и липса на възможност за възстановяване.

2. Специфичните за журналистическата професия ефирна треска, акумулираното напрежение при отразяване на събитията; необходимостта от бърза реакция при форсмажорни обстоятелства и необходимостта от бърза смяна на функциите не са силни стрес-фактори за изследвания ТВ екип.

3. Най-предпочитаната стратегия за справяне със стреса е когнитивното ангажиране (членовете на телевизионния екип предпочитат действия за справяне със стреса, свързани с позитивно преосмисляне, планиране на възможностите за справяне със стреса, отхвърляне на задачи, които затрудняват справянето. Стратегията, свързана с емоционалното ангажиране (търсене на съвет и помощ от другите, съчувствие и съпреживяване) е следващата предпочитана от тях. Най-малко предпочитана е стратегията когнитивно и емоционално дезангажиране, която е свързана с отричане, отказ от активност и опит за справяне, ангажиране с други задачи като опит за справяне със стреса.

Установени са статистически значими полови и възрастови различия при оценката на източниците на стрес.

4. Установени са значими корелации между компонентите на тревожността, стратегиите за справяне и източниците на стрес при изследваните журналисти.

ПРЕПОРЪКИ

1. При подготовката на екип от спортни журналисти за отразяване на мега спортни събития, вкл. Олимпийски игри, да се включи и психическата подготовка за повишаване на стресоустойчивостта.

2. Да се провеждат тренинги за изграждане на саморегулативните умения и справяне с тревожността с екипите, ангажирани в отразяването на Олимпийски игри.

3. При подготовката на екипи за отразяване на Олимпийски игри да се отчитат половите и възрастови различия.

НАУЧНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Извършено е мащабно проучване на историята на Телевизионното отразяване на Олимпийски игри, обхващащо периода от възраждането на олимпийското движение през 1896 година до игрите на XXXI Олимпиада през 2016 година в Рио де Женеиро.
2. За първи път са изследвани водещите стрес фактори и психологическите проблеми, свързани с директното отразяване на Олимпийски игри.
3. За първи път са изследвани тревожността и стреса при работата на телевизионен екип, отразяващ Олимпийски игри.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Матакева, В. (2020). Източници на стрес при телевизионно отразяване на Олимпийски игри, Годишник на НСА „Васил Левски“, 2020, Том 1, ISSN 2682-9908 (Принт), 329-339.
2. Матакева, В. (2022). Телевизионно отразяване на Олимпийски игри – зараждане и развитие (1936-1964). Годишник на НСА „Васил Левски“, 2022, Том 1, ISSN 2682-9908 (Принт), 112-121.